

Conny Dal har skrevet ned mye av det hun husker om krigsårene 1940-1945. Her er hennes fortelling:

KRIG OG EVAKUERING!

Del 1

8. mai 1945 ble vi igjen et fritt land etter å ha vært okkupert av tyskerne i fem lange år. For oss som opplevde dette, har det aldri gått i glemmeboken. For en usigelig glede det var å heise det vakre flagget vårt og syngje Nasjonalsangen av full hals.

Men la oss begynne med krigsutbruddet i 1940. Det var en solfull vårdag som vi gledet oss over, men gleden ble brått brutt da store, mørke bombefly kom flygende lavt over Hurdalsjøen og videre nordover. Tyske soldater på motorsykler med sidevogn gjorde et skremmende inntrykk på oss. Bestefar Sjøvold satt ved radioen hele dagen og varslet oss andre om hva som var i ferd med å skje.

Tyskerne hadde inntatt hovedstaden vår og var i ferd med å okkupere landet vårt. De møtte liten motstand, for vi hadde et dårlig forsvar. Regjering og kongefamilie kom seg etter hvert uskadd ut av landet, til England og USA, og det var godt vi ikke visste at det skulle ta fem år før vi skulle få se dem igjen.

For mange ble disse årene tunge tider. Straks ble det satt i gang rasjonering av matvarer, husholdningsartikler, klær og sko. Radioapparater måtte leveres inn, bare noen få dagsaviser kom ut. En måtte ha reisetillatelse om en skulle ut av bygda. Hvis reisa var lengre måtte man søke i god tid, og du visste ikke om det ble innvilget. Allikevel gikk hverdagen smått om senn med skolegang og lek for barna. Vi hadde det tross alt bedre med mat enn folk i byene. Mjølke og poteter gikk det jo an å lure unna litt, - våre slektninger i byen kom til oss for å fete seg opp.

Ved Stensgård kirke ble det bygd en Arbeidstjenesteleir for gutter fra 19-22 år. Dette var en form for samfunnstjeneste, ideen var egentlig god. Guttene skulle gjøre forskjellig gårdsarbeid, bl.a. innhøsting. De hadde en form for eksersis; med blankpusset spade gjorde de samme øvelse som om de hadde hatt et gevær. Her i Nannestad kom det aldri så langt at guttene gjorde nytte for seg.

Men brått skulle livet forandre seg for oss lengst nord i bygda. 9.mai 1943 mottok alle innbyggerne, fra Nordmorkorset til Sandsnesseter, et meget strengt brev fra lensmann Heggelund i Nannestad om at hele dette området skulle legges ut til skarpskytningsfelt, og samtlige husstander måtte være fraflyttet innen tre uker, dvs. 1. juni.

I praksis ville dette si at hele huset måtte tømmes for innbo og vi måtte skaffe nytt husvære til oss selv og dyra i løpet av svært kort tid. Vi fikk inntil videre flytte til fars kusine i Herstua med alt vårt. Dyra ble plassert på Dalsetra. Det var ennå lite med mat på skauen, så høy og halm måtte kjøres dit. Sjøl arbeidet vi natt og dag for å bli ferdig innen utgangen av mai. Bestefar hadde reist til Oslo, og skulle være der over sommeren. Far, mor, bikkja vår og jeg entret langvogna med Lotte i dragene tidlig morgen 1.juni 1943. jeg så meg tilbake og felte noen tårer. Dette var min 10-års dag. En liten pakke hadde kommet i posten. Et sølvkors med navn inngravert. Dette har blitt et ekstra kjært minne. Utflytningsdagen var en trist dag som vi aldri glemmer, men i tillegg skulle det skje mange uforutsette ting som har preget livet mitt i ettertid.

Del 2

I Herstua fikk vi leie tre rom inne i bygningen, mens de sjøl flyttet ut i sommerhuset. Dette var vanlig før i tiden, og de mente da at det var best å spare mest mulig på gulvslitasjen sommerstid. Nå slet altså vi på gulvene i huset, og jeg kan tenke meg at det kanskje ikke var så populært.

I denne tiden lekte jeg mye med jentene på nabogården, - Ruth og Anne-Marie Bjerke, og det er herfra jeg har de beste minnene fra sommeren 1943.

Vi hadde stablet kasser og møbler på låven i Herstua der vi bodde, men i august fikk vi beskjed om å fjerne alt, før innhøstinga. Vi måtte derfor gå til det tunge skritt å avholde auksjon, for vi hadde ingen steder å plassere alt dette. Auksjonen ble avertert, og veldig mange mennesker møtte opp, - mange kom langveis fra. Jeg ser fremdeles for meg som i en tåke, - folk ropte og bød og lensmann Heggelund banket tilbudene med en stor hammer. Mange av møblene våre ble kjøpt av vilt fremmede mennesker, - jeg husker spesielt et nydelig konsollspeil og en fin rød sofa. Dette er ting jeg har savnet i alle år etterpå.

Men aller verst var det selvsagt med dokkevogna mi. Den ble i vanvare solgt for 30 kroner. Jeg var mildest talt ulykkelig, og jeg husker mor spurte om å få gjøre handelen om igjen, men lensmann Heggelund var ikke til å rokke. Han hadde kjøpt dokkevogna til sin egen småjente, og brød seg ikke om ulykkelige meg.

I august 1943 begynte vi fra Steinsgård på Morud skole i Maura. I tillegg til alle som gikk der fra før er det klart at det ble ganske store klasser og temmelig overfylt der nede. Dessuten følte vi oss langt fra velkomme blant lærerne. De fikk jo mye mer å gjøre og passe på, så vi ble vel nærmest en belastning for dem. Men jeg fikk jo mange nye venninner mens jeg gikk på folkeskolen i Maura, og for noen av oss varer faktisk det gode vennskapet fremdeles i dag.

Ellers kan man trygt si at vi fra Steinsgård ble spredt for alle vinder. Vi hadde to butikker i den vesle grenda vår. Georg Blakkisrud drev en liten landhandel på Suby, (det var vår butikk). Georg flyttet med sin kone og to barn først til Bjørke-garden, videre til Bøn i Eidsvoll, hvor han drev landhandel, og så til Kringlerdalen hvor han drev landhandel i mange år. Karl Thorud drev landhandel på Sundby. De flyttet til Kopperudbakken og åpnet butikk i vesle-bygningen til Harald Kjørnås. Kjørnås var forresten ordfører i bygda den gangen. Det var ikke store krav som ble stilt for å åpne landhandel, og lite varer var det sjølsagt, men det var hit vi gikk med rasjoneringskortene våre. Og Karl skaffet det vi hadde krav på.

Del 3

Etter auksjonen i 1943 var det enda en tragedie som rammet oss. Bessa, som for tiden bodde i Oslo, kom oppover til oss med bussen. Han hadde bl.a. et ærend hos skredderen i bygda. Han skulle overnatte hos oss i Herstua ei natt, men han sovnet inn for godt denne natta, i det huset han var født i 84 år tidligere. Det var underlig.

Det var jeg som fant ham, og for en 10-åring ble dette første møtet med døden et sjokk. Jeg hadde alltid vært så glad i Bessa, jeg tror man kan si at vi hadde et spesielt godt forhold. Men livet måtte gå sin gang videre, og alle i familien gjorde sitt til at den gamle hedersmannen fikk en verdig gravferd. Stensgård kapell var stengt for alle tjenester, men vi økte og fikk dispensasjon for begravelsen, og det var sokneprest Kristian Nordlid som forrettet. Den 23. september 1943, for øvrig en riktig vakker høstdag, var der en stor familie- og venne-krets som tok farvel med gamle Johansen i Sjøvold.

Delvis hjem igjen

Etter hvert utover vinteren 1944 fikk vi delvis lov til å flytte hjem igjen. Det ville i praksis si at mellom 08,00 om morgenen og kl 16.00 om ettermiddagen måtte alle i grenda være borte, for da kunne det smelle når som helst. Hele området var jo et stort militært skytefelt, må man huske. De fleste hadde på dagtid tilhold i det gamle saghuset, borte ved Nordmokorset, og det var ikke noe særlig komfortabelt. Hjemme hadde vi fremdeles lemmer for alle vinduer, og hadde det svært spartansk på alle måter. Mange kunne nå sove hjemme på nettene.

Lysstripe i snøen

En kveld vi satt og spiste på kjøkkenet, banket det hardt flere ganger på døra, og inn kom en tysk militær. Til vår store forskrekkelse tok han far i armen og dro han med seg ut og pekte på ei lysstripe i snøen. Det var streng ordre om å blende alle vinduer, helst med svarte rullegardiner, men borte i stallen hadde dette glidd litt til side. Dette resulterte i ei bot på 100kroner. Det var mye penger den gangen som vi skjønner, og far ergret seg over dette i lang tid.

Verst på Limseth

Alle led selvsagt mer eller mindre under denne evakueringa, men familien Limseth var vel den som fikk lide aller mest. Hovedbygningen ble liggende midt i skytefeltet. Det ble derfor anbefalt å rive denne. Den ble fagmessig tatt ned, merket av en tømmermester og transportert til Hagan, et jorde mellom Nordmokorset og Maura. Her ble alt liggende i 4 år. Veslebygningen på gården brant like etter ned til grunnen. Dette så jeg tilfeldigvis med egne øyne, da jeg syklet på Hurdalsveien da det skjedde. Det var et trist syn, og jeg syntes fryktelig synd på hele familien. De bodde i Maura, og fikk ingenting gjort for å avverge eller slokke brannen.

Da krigen var slutt og vi andre kunne flytte tilbake til husene og gårdene våre, gikk det enda et drøyt halvår før Limseth-familien kunne flytte hjem. I mellomtiden var det satt opp en ny veslebygning på Limseth, og gleden var stor jula 1945, da de endelig var hjemme igjen. Den store bygningen ble fraktet tilbake til gården en god stund senere, og ble gjenreist og sto ferdig til Øivind Limseths konfirmasjon i oktober 1947.

I de siste årene av krigen flyttet tyske soldater inn i mange hus i Steingård, bl.a. Sundby gård, Nils Myhrer, Sundby, Sundby meieri, Steinsgård skole, Stensvold, Stensgård og Sjøvold. Det resulterte i nedslitte golv av tunge militærstøvler og en del ramponering generelt.

De eldre ble stadig mer deprimerte, og det skjedde flere dødsfall blant befolkningen her, noe av årsaken var nok den situasjonen vi levde i. Vi som var yngre tok det nok lettere, men vi hadde i grunnen ikke så mye å glede oss over vi heller. Hver gang vi skulle passere bommen i Nordmokorset måtte vi ha oppholdstillatelse i lomma, og det var ikke morsomt med tyske soldater rundt seg til en hver tid.

Del 4

I den vesle bygda Steinsgård fantes ingen industri. De fleste levde av skog- og landbruk, og hadde fra ei ku og oppover til 20. Sundby meieri mottok mjølk fra de fleste og var et samlingspunkt i kretsen. De største leverandørene dannet kjørelag, og mjølka ble levert to ganger om dagen, unntatt lørdag og søndag. Før krigen var det kun to traktorer, en på Sundby og en hos Bjerkek på Stensgård gård. Personbiler var det svært få av. Jeg husker de hadde bil hos C. G. Hjalmar Tangen, og hans datter Kari var den første kvinnelige sjåfør i grenda.

Alt slakt ble levert til Johan Østlis slakteri, som lå ved sjøen midt i kretsen. Dyra ble leid til slakteren, ofte med en sekk over hodet hvis de slo seg vrange. Mindre dyr som kalver, sauer og griser ble kjørt med hest og vogn. Johan giftet seg med Laura Limseth først på 1920-tallet. De starta opp med slakteriet som etter hvert ble en familiebedrift. Alle barna, 3 gutter og 4 jenter, måtte ta sin tørn da de vokste til. Østli slakteri slaktet og foredlet varene, de kjøpte bil

og leverte varene over store deler av Romerike. Spesielt ved juletider var det svært travelt, da alle som slaktet hjemme på gårdene var hos Østli og hakket til medisterdeig og pølser. Det var spesielt Laura som sto for dette arbeidet, og hennes hakkemat ble viden kjent. Hun ble en spesialist på dette området.

Familiebedriften gikk svært bra, og det var derfor veldig trist da evakueringen gjorde at alt måtte legges ned. Familien flyttet til Magnus Ruud i Maura. Johan flyttet med hakkemaskinen, og den ble plassert i strusset på gården. Det var vanskelige forhold å arbeide under, og det var umulig å få fatt i råvarer til foredling. Da han en sjelden gang fikk tak i fisk, lagde de fiskekaker. Disse ble så populære og etterspurte at det dannet seg køer av folk som nesten sloss om de gode fiskekakene.

Familien Østli holdt det gående i de to årene som var igjen til freden kom. Da flyttet de hjem igjen og startet opp på nytt igjen med kjøttforretningen til glede for mange.

Jernbanevakt

Alle voksne menn i området som ikke var medlem av nasjonal samling, ble i en periode innkalt til jernbanevakt i Ullensaker. Dette var en svært streng innkallelse, og vedkommende som lot være å møte måtte regne med mulkt eller straff på annet vis. Innkallelsen far fikk, gjaldt på selveste nyttårsaften 1943. det året opplevde vi mye vondt.

Del 5

Slutt på pensjonatet da evakueringa kom

Sjøvolds Pensjonat

Pensjonater var populære i førkrigstida. Det var ikke flotte hoteller og restauranter som lokket byfolk til pensjonatene i Steinsgård, men selve atmosfæren.

Sjøvold pensjonat i Kverndalen ved Hona begynte å ta imot gjester på slutten av 1920-tallet. Til et koselig hvitt trehus ved skogkanten, omkranset av en frodig hage og rødmalte små uthus, kom de samme gjestene trofaste igjen år etter år. De kom til de gode sengene, den gode maten kokt og tilberedt av mor sjøl, alltid blide og snille Emma. Men de kom også til den vakre naturen, til skogsturene oppover mot Tømte, Sollia og Viksvangen, Honsjøen og nedover mot Hurdalsjøen.

Gjestene kom gjerne med toget til Dal stasjon og med buss til Heimly, lærer Helsets gamle hjem og skole. Heretter gikk de til fots. For Emma og Olaus Sjøvold og familien var sommeren en svært travel tid. Alt måtte legges til rette

for at gjestene skulle trives. Sjøl flyttet de ut i et mindre hus i den mest hektiske tiden.

Det var så stille og fredelig her oppe, skikkelig helsebot for kropp og sjel. En sjelden gang putret en bil forbi, og flytrafikken hadde ikke kommet til Gardermoen ennå. Innimellom de deilige måltiden, bød Emma på kaffe og saft i det grønne. Sjøvold Pensjonat hadde et meget godt rykte, her hadde gjestene det bra.

Sommeren 1942 ble den siste de tok imot gjester. 1.juni 1943 var evakueringsdagen også for familien her. De flyttet til Emmas slektninger i Sandsneseter. Olaus kom aldri tilbake til Kverndalen, han døde på høsten 1944. De startet ikke opp igjen med pensjonat etter krigen, men mange hadde sikkert gode minner fra dette idylliske stedet, som forresten nå er bebodd av Emmas oldebarn og hennes familie.

Midtstua Tømte

Midtstua Tømte ble i 1922 solgt til Katinka Hoel Andersen og Albert Andersen. De startet opp med pensjonatvirksomhet, og gjestene kom gjerne fra Oslo. Beliggenheten er helt unik. Omkranset av frodig lauv- og barskog, om med utsikt over Hurdalsjøen mot øst og store deler av Nannestad mot sør. Tømte ligger ca.300 meter over havet. Lufta er ren og klar, og mange ble rådet til å ta et opphold her av helsemessige grunner.

Ekteparet Andersen innredet det store hvite huset med vakre møbler og lysekroner. De la alt til rette for at gjestene skulle trives, og gjestene gledet seg alltid til måltidene. Mange kom igjen år etter år.

Om sommeren gikk gjerne gjestene ned til Hurdalsjøen og badet. Om høsten kom de gjerne til Tømte for å jakte, helst hare, og om vinteren er det fint skiterreng innover mot Klofjellet. Det var ikke oppkjørte løyper som i dag, men trærne var merket hele veien til fjells.

Tømte Pensjonat holdt det gående til juni 1943. I likhet med alle de andre i Steinsgård måtte også eierne her evakueres. Da freden kom orket ikke familien Andersen å fortsette med pensjonatet. Albert og Katinka døde i løpet av de nærmeste årene, og i 1950 ble hele eiendommen solgt til Kaare Anders Dahl. I 1961 solgte Dahl bolighus og uthus til Vitenskapsakademiet, og i 2002 overtok de skogen også. Nå er Tømte eid og styrt fra Universitetet i Oslo, og på Søstua Tømte bor et bestyrerpar som holder orden på det vakre stedet.

Her slutter serien "Krig og evakuering". En epoke er slutt. Da freden kom flyttet vi hjem igjen, og forholdene begynte etter hvert å normalisere seg.